

A.P. Endowment

2.అయోధ్యకాండ	119	•పట్టాభిషేకం •కైకేయి కోరిక •దశరథుని దుఃఖం •సీతారామ లక్ష్మణుల వనవాసం
--------------	-----	--

- ఇది రామాయణం యొక్క రెండవ భాగము లేదా కాండము. దీన్నో మొత్తం 119 సర్గలున్నాయి.
- పట్టాభిషేకం – దశరథుడు రాజ్యభారాన్ని పెద్ద కొడుకు అయిన రామునికి అప్పగించి తాను విశ్రాంతి తీసుకొనవలెనని సంకల్పించాడు. తక్కువ వ్యవధిలో చైత్రపుష్యమినాడు పట్టాభిషేకానికి సర్వమూ సిద్ధమైంది. పురవాసులంతా హర్షించారు.
- కైకకు మంధర దుర్భేధ – రాముని సవతి తల్లి అయిన కైకకు రాముడంటే వాత్సల్యము, రాముని పట్టాభిషేక సమాచారం విని సంతోషించింది. అయితే ఆమె చెలికత్తె మంధర కైకకు ఇలా నూరిపోసింది. 'రాముడు రాజయితే కౌసల్య రాజమాత అవుతుంది, నీ స్థానం బలహీనపడుతుంది. నీవు, నీ కొడుకూ తరతరాలుగా రాముని వంశానికి దాసులవుతారు. కనుక 'భరతుణ్ణి' రాజుగా చేసి రాముణ్ణి దూరంగా పంపే మార్గం ఆలోచించు అలా మంధర చెప్పిన మాటలు కైకకు వంటబట్టాయి.
- అంతకుముందు దశరథుడు కైకకు రెండు కోరికలు ప్రసాదించి యున్నాడు. కనుక వీటిని ఈ సందర్భంలో వాడుకోమని మంధర 'కైకేయి'కి సలహాఇచ్చింది.
- దశరథుణ్ణి ఒప్పించడానికి కైకేయి విషణ్ణవదనయై ఉన్నట్లు నటించింది. అప్పుడు దశరథుడు ఆమెను ఏమి కావాలి అని అడగగా దేవాసుర యుద్ధంలో మీరు నాకిచ్చిన రెండువరాలు ఇప్పుడు చెల్లించాలని అడగగా, ఏమిటవి అని దశరథుడు ప్రశ్నించాడు.
- అప్పుడు కైకేయి (i)భరతునికి పట్టాభిషేకం, (ii)రామునకు 14సం॥లు వనవాసం అని చెప్పింది. ఇది విన్న దశరథుడు కుప్పకూలిపోయాడు. ఇది ధర్మబద్ధం కాదని దశరథుడు ఎంతచెప్పినా కైక వినిపించుకోలేదు.
- ఇది ఇలా ఉండగా కైకేయి రామున్ని పిలిపించి, దశరథుని సమక్షంలోనే అంతకు ముందు దశరథుడు తనకిచ్చిన వరాల గురించి చెప్పింది. రాముడు కించెత్తినా దుఃఖం లేకుండా తండ్రి మాట ప్రకారం వనవాసానికి తాను సిద్ధమనీ వెంటనే భరతుణ్ణి పిలిచి పట్టం కట్టమని చెప్పాడు.

A.P. Endowment

☞ సీతారామలక్ష్మణుల వనవాస దీర్ఘ వనప్రయాణం:

- కౌసల్య, లక్ష్మణులు ఎంత వారించినా వినకుండా రాముడు వనవాసానికి సిద్ధమయ్యాడు. అది తెలిసిన సీత తానుకూడా వనవాసానికి రాముడికి తోడుగా వెళ్తానన్నది. లక్ష్మణుడు కూడా అన్నా వదినలతో కలిసి పయనమయ్యాడు.
- సీతా, రామలక్ష్మణులు తమ సంపదలను అందరికీ దానాలు చేశారు. రాముడు తన ఆభరణాలను సుయజ్ఞుననికి, సీత తన ఆభరణాలను సుయజ్ఞునికి భార్యకు ఇచ్చారు. తర్వాత సుమంతుడు ఈ ముగ్గురిని రథంపై తీసుకుని ప్రయాణమయ్యాడు. అందరూ దుఃఖసాగరంలో మునిగిపోయారు.
- తమసానది ఒడ్డున మొదటిరాత్రి వారు విశ్రమించారు. కోసల దేశం దాటి తర్వాత చివరికి గంగానది ఒడ్డునగల శృంగబేరిపురంకు చేరుకున్నారు.

☞ గుహుని ఆతిథ్యం:

- ఇక్కడ బోయరాజైన గుహుడు సపరివారంగా వచ్చి రాముణ్ణి కౌగలించుకుని ఉత్తమమైన ఆతిథ్యాన్ని ఇచ్చాడు. తన రాజ్యాన్ని ఏలుకోమని ప్రార్థించాడు. కానీ వనవాసదీర్ఘంలో రాముడు వీటిని నిరాకరించి గుర్రాలకు మాత్రమే మేత ఇమ్మన్నాడు. సీతారాముడు నేలమీదే విశ్రమించారు. వారిని చూచి లక్ష్మణుడు దుఃఖించాడు. వెనుకకు వెళ్ళడానికి మనసొప్పని సుమంతునికి నచ్చజెప్పి రాముడు అతణ్ణి అయోధ్యకు పంపాడు. గుహుడు ఏర్పాటు చేసిన నావలో సీతారామలక్ష్మణులు గంగానదిని దాటారు.

☞ చిత్రకూట నివాసం :

- సీతారామలక్ష్మణులు ప్రయాగవద్ద భరద్వాజాశ్రమానికి చేరుకున్నారు. ముని వారిని ఆదరించి అక్కడే వనవాస కాలాన్ని గడపమన్నాడు. కానీ అది జనవాసాలకు సమీపంలో ఉన్నందున అక్కడ ఉండటానికి రాముడు ఇష్టపడలేదు.
- తర్వాత భరద్వాజ మహర్షి సూచన ప్రకారం ఒక తిప్ప తయారుచేసుకొని యమునానదిని దాటి చిత్రకూటం అనే సుందరమైన ప్రదేశానికి చేరుకున్నారు. అక్కడ లక్ష్మణుడు ధృఢమైన పర్ణశాలను నిర్మించాడు.

☞ దశరథుని మరణం మరియు భరతుని దుఃఖం:

- సుమంతుడు అయోధ్యనగరానికి వచ్చి జరిగినదాంతో దశరథుడికి చెప్పగా అతడు మిక్కిలి విలపిస్తుండేవాడు. దశరథుడు యవ్వనంలో శబ్దవేద విద్యలో ప్రజ్ఞుడు అయితే తన

A.P. Endowment

పొరపాటు కారణంగా నీటి మడుగులో ఉన్న మునికుమారుణ్ణి బాణంతో కొట్టగా అతడు మరణించాడు. దాంతో అందులై అతడి తల్లిదండ్రులు విలపిస్తూ తమకు కలిగిన పుత్రశోకం దశరథుడికి కూడా కలుగుతుందని శపించాడు. దీని గురించి దశరథుడు కౌసల్య, సుమిత్రులకు చెప్పి దుఃఖిస్తూ, రామునికై విలపిస్తూ మరణించాడు.

- అయోధ్య శోక సంద్రంలో మునిగింది. వెంటనే రాజ్య పట్టాభిషేకానికి రమ్మని గిరిప్రజంలో మేనమామ ఇంట ఉన్న భరతునికి వశిష్టుడు కబురుపెట్టాడు. జరిగిన విషయములన్నింటిని తెలుసుకున్న భరతుడు కోపంతో, రోషంతో దుఃఖంతో తల్లిపై మండిపడ్డాడు.
- వశిష్టుని ఆదేశం మేరకు భరతుడు తండ్రి అంతిమ (అగ్ని) సంస్కారం చేశాడు. 12వ రోజున శ్రాద్ధ కర్మలన్నీ పూర్తి చేశాడు. 14వ రోజున భరతుణ్ణి రాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి కమ్మని రాజాద్యోగులు కోరారు.
- భరతుడు వారికి నమస్కరించి నిరాకరించాడు. రాముడే రాజు కావాలని, రాముణ్ణి అయోధ్యకు తెచ్చి అభిషిక్తుడిని చేసి తాను మాత్రం తల్లికోరికకు వ్యతిరేకంగా అడవులకుపోతానని ధృఢంగా అన్నాడు.

శి చిత్రకూటానికి భరతుని ప్రమాణాలు, పితృవాక్యపాలన

- రాముణ్ణి రాజుగా చేయడానికి అయోధ్యకు పిలవాలని భరతుడు సపరివారంగా బయలుదేరాడు. సైన్యంతో వస్తున్న భరతుణ్ణి చూచి లక్ష్మణుడు భరతుడు యుద్ధానికి వస్తున్నాడేమోనని అపోహపడ్డాడు.
- సైన్యాలను దూరంగా ఉంచి భరతుడు సీతారాములక్ష్మణుల పాదాలపై పడి నోటమాట రాసంతగా విలపించాడు.
- రాముడు భరతుణ్ణి లేవనెత్తి కుశలమడిగాడు, పుత్రశోకంతో తండ్రి మరణించాడన్న వార్త తెలియగానే రాముడు మూర్చిల్లాడు. పిదప లేచిన రాముడు అమితంగా దుఃఖిస్తూ మందాకినీ జలాలలో దశరథుడికి తర్పణం వదిలాడు.
- భరతుడు దీనంగా ప్రార్థిస్తూ నేను నీ భృత్యుడిని, నీకు చెందవలసిన రాజ్యాన్ని నేను పొందలేను. నాపై దయవుంచి నీరాజ్యం నీవు గ్రహించి మమ్ములను అనుగ్రహించు అని కోరాడు అప్పుడు రాముడు "తండ్రి నీకు రాజ్యము, నాకు వనవాసదీక్ష ఇచ్చాడు. ఇద్దరమూ వీటిని అలా అనుభవించాల్సిందే" అని బదులిచ్చాడు.

A.P. Endowment

ॐ శ్రీరాముని పాదుకల రాజ్యం

- శ్రీరాముని తిరస్కారంతో భరతుడు దర్బలు పరుచుకుని పడుకుని అన్నపానాదులు ముట్టలేదు. చివరకి రాముడు అతడికి నచ్చజెప్పి పితృబుణం తీర్చుకోవడంలో ఆటంకాలు కల్పించవద్దని, తల్లి అయిన కైకను ఇబ్బంది పెట్టవద్దని, వెళ్ళి రాజ్యాన్ని ఏలుకోమని చెప్పాడు.
- రాజధర్మం కూడా రాముడి వద్దనుండి విన్న భరతుడు, శ్రీరాముణ్ణి పాదుకలను అనుగ్రహించమని కోరాడు. అందుకు రాముడు సమ్మతించాడు. 14సం॥లు తాను కందమూలాలు మాత్రమే తింటూ, నగరం బయటనే నివశిస్తూ, అన్నగారి పాదుకల పేరనే రాజ్యం చేస్తానని భరతుడు చెప్పాడు.
- 14సం॥లు తర్వాత రాముణ్ణి చూడకపోతే అగ్నిలోకి దూకుతాన్నాడు. అందరికా సమస్కరించి పాదుకలు శిరస్సున ధరించి అయోధ్యకు తిరుగుప్రయాణమయ్యాడు. అందరినీ అయోధ్యకు పంపి భరతుడు తాను మాత్రం నందిగ్రామంలోనే ఉండిపోయాడు.
- చిత్రకూటంలో ఉండటం ఇష్టంలోని రాముడు, సీతాలక్ష్మణ సమేతంగా అత్రిమహర్షి ఆశ్రమానికి చేరుకున్నాడు. అత్రిభార్య అనసూయ. ఆమెకు సీతాదేవి వందనం చేసింది. అనసూయ సీతకు పతివ్రతా ధర్మాలను ఉపదేశించింది.

3.అరణ్య కాండము	75 సర్గలు	•వనవాసం •మునిజన సందర్శనం •రాక్షస సంహారం •శూర్పణఖ భంగం •సీతాపహరణము
----------------	--------------	--

ॐ విరాధ వధ

- అత్రిమహర్షి, అనసూయల ఆశీర్వాచనలు పొంది సీతా, రామలక్ష్మణులు దండకారణ్యంలో ముందుకు సాగారు. వారికి భారీ శరీరంలో వికృతంగా ఉన్న విరాధుడనే రాక్షసుడు ఎదురుపడ్డాడు.
- అతడు నిజానికి తుంబురుడనే గంధర్వుడు గానీ కుబేరుని శాపకారణంగా రాక్షసుడయ్యాడు. అతనికి ఏ శస్త్రంతోనూ చావకుండా వరముంది. రామునిచేతనే అతనికి శాపవిముక్తి కావాలి.
- ఆ విరాధుడు సీతను పట్టుకుపోసాగాడు. కాని రాముని పదునైన బాణాల వల్ల కోపించి సీతను విడిచి రామలక్ష్మణులను చేతులలో ఇరికించిపోసాగాడు.

A.P. Endowment

- రామలక్ష్మణులు విరాధుని చేతులు నరికివేశారు. శాపవిముక్తి కల్గిన విరాధుడు వారెవరో తెలుసుకుని రాముణ్ణి శరభంగమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్ళమని చెప్పాడు.

ముని ఆశ్రమాల సందర్శనం

- బ్రహ్మ సాక్షాత్కారం పొందిన శరభంగమహర్షి రాముని కోసమే తాను బ్రహ్మలోకానికి వెళ్ళకుండా వేచియున్నాడు. తన తపస్సు పుణ్యాన్ని రామునికి సమర్పించి వారిని సుతీక్ష్ణమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్ళమన్నాడు. తరువాత శరభంగుడు యోగశక్తితో అగ్నిని ప్రజ్వలించజేసి అందులో భస్మమై బ్రహ్మలోకం చేరుకున్నాడు.
- ఎందరో మునులు రాముని కలసి తాము రాక్షసుల వల్ల పడే బాధలు చెప్పుకున్నారు. దాంతో రాముడు వారికి రాక్షస బాధ లేకుండా కాపాడతానని అభయమిచ్చాడు. తర్వాత సీతారామలక్ష్మణులు సుతీక్ష్ణమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్ళారు. ఆ మహర్షి కూడా రాముని దర్శనం కోసమే దేవలోకం వెళ్ళకుండా వేచియున్నాడు. స్వయంగా ఫలమాలలు వారికి వడ్డించి ఆదరించాడు.
- తర్వాత రామలక్ష్మణులు ఆయుధాలు ధరించి సీతా సమేతంగా దండారణ్యంలో ఉన్న అనేక మునుల ఆశ్రమాలను చూడటానికి బయలుదేరాడు. దారిలో వారు పంచాప్పరసం అనే సుందరమైన తటాకాన్ని చూశారు. మాండకర్ణి అనే మహర్షి, తన తపోబలంతో దానిని నిర్మించి అందులో నీటి అడుగున అప్పరసతో క్రీడిస్తున్నందున అక్కడ ఎప్పుడూ మధురమైన సంగీతం వినిపిస్తున్నది.
- తర్వాత సీతారామలక్ష్మణులు అగస్త్యమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్ళి, ఆముని ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించారు. అగస్త్యుడు మృత్యువును జయించిన మహాతపస్వి, వింధ్య పర్వతం పెరుగుదల ఆపాడు. నరమాంస భక్షకులైన వాతాపి, ఇల్వలును నాశనం చేశాడు. దక్షిణ దిక్కును మునులకు ఆవాసయోగ్యంగా చేశాడు.
- సీతారామలక్ష్మణులు అగస్త్యునికి పాదాభివందనం చేశారు. అగస్త్యుడు వారిని ఆదరించి రామునికి విశ్వకర్మ నిర్మించిన గొప్ప వైష్ణవ ధనస్సును రాముడికిచ్చాడు. సీత యొక్క పతివ్రతా ధర్మాన్ని శ్లాఘించాడు.

పంచవటిలో నివాసం, శూర్యణఖభంగం

- సీతారామలక్ష్మణులను గోదావరి తీరంలోని పంచవటి వద్ద ఆశ్రమంను నిర్మించుకుని నివశించమని అగస్త్యుడు సూచించాడు. పంచవటికి వెళ్ళేదారిలో వారికి జటాయువు అనే

A.P. Endowment

పెద్ద గ్రద్దరాజు కనిపించాడు. తాను దశరథుని మిత్రుడునని ఆశ్రమ సమీపంలో సీతను కనిపెట్టుకుని ఉంటానని అన్నాడు.

- పంచవటిలో రాముడు చూపిన స్థలంలో లక్ష్మణుడు చక్కటి పర్ణశాలను నిర్మించాడు. అక్కడ వారు చాలా సంతోషంగా గడిపారు.
- రావణుని చెల్లెలు శూర్పణఖ అనే రాక్షసి ఆ అడవిలో స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తున్నది. ఆమె కామరూపి. ఒకసారి పర్ణశాలకు వచ్చి రాముణ్ని చూసి మోహించి తనను పెళ్ళిచేసుకోమని అడిగింది. దాంతో రామలక్ష్మణులు ఆమెతో పరిహాసాలాడారు. దాంతో కోపించిన సీతను తినివేయబోయింది. దాంతో రాముని యొక్క ఆజ్ఞతో లక్ష్మణుడు శూర్పణఖ యొక్క ముక్కు, చెవులు కోసివేశారు.
- శూర్పణఖ యేడుస్తూ తన సోదరుడైన ఖరునితో జరిగిన విషయం మొరపెట్టుకుంది. ఖరుడు 14మంది రాక్షసులను రామునిపైకి పంపాడు. అయిన వారు రాముని చేతిలో సంహరింపబడ్డారు. తర్వాత ఖరుడు తన సేనాపతి దుషుణుడు మరియు 14000 మంది రాక్షసులలో రామలక్ష్మణులపై దండెత్తారు.
- ఖరుడు అతని సైన్యం పెద్ద పొలికేకతో రామునిపై యుద్ధానికి దిగారు. యమపాశాల వంటి రాముని బాణాలకు ఎందరో రాక్షసవీరులు నేలకూలారు. చివరికి దూషణుడు, ఖరుడు లు సైతం నేలకొరిగారు. భీకరంగా జరిగిన యుద్ధంలో రణభూమి అంతా రక్తమాంసాలతో నిండి పోయింది.

❁ రావణుడితో శూర్పణఖ గోడు

- 14000 మంది రాక్షసులు, ఖరుడు, దూషణుడు, త్రిశిరుడు మరణించడంతో శూర్పణఖ పెడబొబ్బలు పెడుతూ లంకకు పోయింది.
- తన పెద్దన్న రావణుణ్ని తీవ్రంగా నిందించి, నువ్వు స్త్రీలోలుడవై రానున్న అపాయాన్ని తెలిసికోలేకపోతున్నావు అని అన్నది.
- రామలక్ష్మణులను సంహరించి అందాలరాశి అయిన సీతను నీసొంతం చేసుకో అన్న శూర్పణఖ మాటలకు రావణుడు సీతను అపహరించి తేవడానికి సిద్ధమయ్యాడు.
- దీనికోసం ఒక పన్నాగం ఆలోచించి, మారీచుని వద్దకు వెళ్ళాడు. సీతాపహరణం కోసం మాయలేడిగా రాముణ్ని దారి తప్పించడానికి సహాయపడమన్నాడు.

A.P. Endowment

✿ మారీచుని హితము

- రాముడి పేరు వినేసరికి మారీచుని ముఖంలో ప్రేతకళ వచ్చేసింది. భయంతో కొయ్యబారిపోయి, రావణునికిలా హితం భోదించాడు. రాముడు మహావీరుడు, సత్యధర్మవ్రతుడు, అతనితో వైరం పెట్టుకుంటే నీకు, నీజోలికి పోగాలం దాపురించినట్లే, ఇంతకుముందు విశ్వామిత్రుడి యుగంలో అతడి బలాన్ని చూశాను. నన్ను అతడు నూరామడలు దూరంలో ఉన్న సముద్రంలో పారవేశాడు. అప్పటి నుండి నాకు 'ర' అక్షరంతో మొదలయ్యే రథం, రత్నం వంటి పదాలకే వణుకు వుడుతున్నది అని అన్నాడు. శరణువిడమని చెప్పాడు.
- రావణుడు కఠినంగా ఇలా అన్నాడు – దేవతలు ప్రార్థించినా నానిశ్చయం మారదు. నువ్వు బంగారులేడివై సీతను ఆకర్షించాలి. ఆ విధంగా రామలక్ష్మణులను పర్ణశాలనుండి దూరంగా పంపాలి. అది చేయకపోతే నాచేతిలో నీకు చావుతప్పదు.
- ఇక మారీచునికి మార్గంతోచలేదు. దిక్కులేక రావణుడి చేతిలో చచ్చేకంటే రాముడిచేతిలో చావడం మంచిదని నిర్ణయించుకున్నాడు.

✿ మాయాలేడితో మోసం

- సీతపర్ణశాల వద్ద పూలుకోసుకుంటూ ఇక అరణ్యవాసం ఎంతోకాలం లేదనుకుంటుంది. కానీ ఆ సమయంలో ఆమెకు వెండి చుక్కలలో మెరుస్తున్న అపూర్వమైన బంగారు లేడి కంటపడింది. దానికి సీత ముగ్ధురాలైంది.
- దీన్ని తెచ్చిపెట్టమని రామున్ని కోరింది. అది రాక్షసమాయ అని లోకంలో అలాంటి లేడులుండవని లక్ష్మణుడు గట్టిగా చెప్పాడు.
- రాక్షసుడైతే చంపివస్తానని అంవరకూ సీతను జాగ్రత్తగా కనిపెట్టుకుని ఉండమని లక్ష్మణునకు ఒప్పి రాముడు బయలుదేరాడు.
- ఆలేడి గెంతుతూ, మాయమవుతూ మళ్ళీ కనబడకుండా రాముణ్ని చాలాదూరం తీసుకుపోయింది. ఇక లాభం లేదనుకుని రాముడు ధనస్సు ఎక్కుపెట్టి బాణం విడిచాడు.
- దీనితో ఆ లేడి మారీచునిగా మారింది, మారీచుడు అయ్యో సీతా, అయ్యో లక్ష్మణా అని బిగ్గరగా అరుస్తూ ప్రాణాలు విడిచాడు. ఆపదను శంకించిన రాముడు వడివడిగా పర్ణశాలవైపు సాగాడు.

A.P. Endowment

- ఇది ఇలా ఉండగా ఆ ఆర్తనాదంవిని సీత రామునికి అపాయమేదో సంభవించినది అని తలచి రామునికి సహాయంగా త్వరగా వెళ్లమని లక్ష్మణున్ని కోరింది. ఇది రాక్షస మాయ అని రాముణ్ణి ఎవరూ ఏమిచేయలేదని నీకు మీరక్షణార్థమై ఉంటానని లక్ష్మణుడు అన్నాడు. దీంతో కోపించిన సీత లక్ష్మణుణ్ణి పరుషంగా దూషించింది. ఆ నిందలకు చింతించిన లక్ష్మణుడు వనదేవతలు సీతను రక్షించాలని కోరుకున్న రాముని అన్వేషణకై బయలు దేరాడు.

ॐ సీతాపహరణం, జటాయువు మరణం

- ఇదే అదనుగా చూసుకుని రావణుడు సన్యాసి వేషంలో వచ్చి సీతను పలకరించాడు. వచ్చింది రావణుడని తేలికగా సీత అతడికి అతిథి మర్యాదలు చేసింది. కొంతసేపటికి రావణుడు తన నిజరూపం చూపి సీతను తనకు భార్యనుకమ్మన్నాడు. దీన్ని సీత తీవ్రంగా నిరసించింది. అయినప్పటికీ రావణుడు బలవంతంగా సీతను ఒడిసిపట్టుకుని తన రథం ఎక్కాడు. సీత ఆర్తనాదాలు విన్న జటాయువు రావణుని మీద విజృంభించాడు.
- జటాయువు బలంగా డీకొని, రక్తినా రావణుణ్ణి ఆపలేకపోయారు. రావణుడు జటాయువుని తెగనరికాడు. జటాయువు నేలబడికొన ప్రాణంలో మూలుగుతుండగా రావణుడు ఆకాసమార్గంలో లంకవైపు సాగిపోయాడు.
- దారిలో ఒక కొండపై కొందరు వానరులు కనబడ్డారు. రావణుడు చూడకుండా సీత తన నగలు కొన్ని మూటగట్టి వారి మధ్యకు విసిరింది. రావణుడు సీతతో లంకకు చేరి అక్కడ ఆమెను అశోకవనంలో ఉంచాడు. రాక్షస స్త్రీలు ఆమెకు కాపలాగా ఉన్నారు.
- రామలక్ష్మణులు పర్ణశాలకు వచ్చి చూడగా సీత కన్పించలేదు. అంతట దుఃఖిస్తూ అంతటా వెదకసాగారు. దక్షిణం వైపుకు కదలగా వారికి రక్తసిక్తమై నేలపై పడి ఉన్న జటాయువు కనిపించాడు. జరిగినదంతా చెప్పి రాముని ఒడిలో జటాయువు ప్రాణాలు విడిచాడు.
- రాముడు జటాయువుకు అగ్ని సంస్కారాలు చేసి లక్ష్మణుడితో కలిసి సీతను వెదకడానికై ముందుకు సాగాడు.

ॐ కబంధుని శాప విమోచన, శబరి సేవ

- వీరికి మతంగాశ్రమం సమీపంలో కబంధుడనే మహాకాయుడైన ఒక రాక్షసుడు ఎదురుపడ్డాడు. వాడికి తల, మెడ కూడా లేవు. వాడి ముఖం కడుపు మీద ఉంది. శరీరం

A.P. Endowment

పర్వతంలా ఉంది. వాడు శాపగ్రస్తమైన గంధర్వుడు. రామలక్ష్మణులను తినబోయాడు. దాంతో వారు కబంధుడు చేతులు నరికారు. దాంతో ఒక బండికి శాపవిమోచనం జరిగింది.

- దీంతో కబంధుడు రామునికి ఇలా సలహా ఇచ్చాడు. ప్రస్తుతం నీవు సుగ్రీవునితో స్నేహం చేసుకుంటే సీతను వెతకడంలో అతడు నీకు సహాయపడతాడు. అలానే శబరిని దర్శించుకో అని చెప్పాడు.
- సిద్ధురాలైన శబరి మతంగాశ్రమంలో మునులకు సపర్యలు చేస్తూ ఉండేది. ఆమె గురువులు స్వర్గానికి వెళ్ళినా ఆమె కేవలం శ్రీరాముని దర్శనార్థమై వేచి ఉంది.
- రామలక్ష్మణుల పాదాలకు మొక్కింది. మధురమైన ఫలాలతో వారికి అతిథి పూజ చేసింది. రాముడి ఆనందం పిదప సెలవియ్యమంది. రాముడు ఆమెకు ఇష్టం వచ్చిన లోకాలకు వెళ్ళమన్నాడు. దీంతో వృద్ధ శబరి తన జీర్ణ దేహాన్ని అగ్నిలో అహూతి చేసుకుని గురువులు ఉన్నచోటికి విమానంలో వెళ్ళిపోయింది
- అటుపిమ్మట రామలక్ష్మణులు పంపా సరస్సుకు చేరుకున్నారు. ఎన్నో పక్షులు, పూలతో నిర్మలమైన నీటితో ఆ సరస్సు అతి మనోహరంగా ఉంది.

4.కిష్కింధ కాండము	67	<ul style="list-style-type: none"> •రాముని దుఃఖం •హనుమంతుడు రామ,సుగ్రీవులు మధ్య స్నేహం కుదుర్చుట •వాలివధ •సీతాన్వేషణం
	సర్గలు	

☞ హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులను కలుసుకొనుట

- రామలక్ష్మణులు శబరి ఆతిథ్యం తరువాత పంపాసరోవరం అందాలను చూస్తూ ఋష్యమూక పర్వతంను సమీపించారు. ఇక్కడే అన్న వాలి కోపానికి కారణమై తన వారితో కలసి సుగ్రీవుడు జీవిస్తున్నాడు. మహాధనుర్ధారులైన రామలక్ష్మణులను చూచి సుగ్రీవుడు భయం చెందాడు. వారిని గురించి తెలుసుకోమని హనుమంతుని పంపాడు.
- హనుమంతుడు వారి దగ్గరకి బ్రహ్మచారి రూపంలో వెళ్లి కూపీ లాగాడు. తాను సుగ్రీవుడు అనే వానరుడు యొక్క మంత్రిని అని చెప్పి, సుగ్రీవుడి గురించి తెలియజేశాడు. అంతేకాక సుగ్రీవుడు మీ స్నేహాన్ని కోరుతున్నాడు అని అన్నాడు.
- హనుమంతుని మాటలకు రాముడు ముగ్ధుడయ్యాడు. హనుమంతుని కీర్తించాడు. ఇదే సందర్భంలో రాముని ఆనతిపై లక్ష్మణుడు తమరాకకు కారణాన్ని హనుమంతునికి

A.P. Endowment

వివరించాడు. దీంతో హనుమంతుడు నిజరూపం ధరించి రామలక్ష్మణులను తన భుజాలపై ఎక్కించుకొని సుగ్రీవుని వద్దకు తీసుకొని వెళ్ళాడు.

✠ శ్రీరామ సుగ్రీవుల మైత్రి

- హనుమంతుని ద్వారా వారి వృత్తాంతాన్ని విని సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణులను స్వాగతించి ఆదరించాడు. సీతను వెదకడానికి తాను సహాయపడగలను అని అన్నాడు. కొద్ది రోజుల క్రితం ఒక స్త్రీని ఒకరు ఎత్తుకు పోతుండగా ఆమె నగలను విడిచిందిఅని ఆ నగలను శ్రీరామునికి చూపగా రాముడు బావురుమన్నాడు (నగలను గుర్తుపట్టాడు).
- రాముడు అడుగగా సుగ్రీవుడు తనకూ తన అన్నకూ వైరం ఏర్పడిన కారణాన్ని వివరించాడు. కిష్కింధ రాజైన వాలికి సుగ్రీవుడు తమ్ముడు, విధేయుడు. ఒకమారు మాయావి అనే రాక్షసునితో యుద్ధంచేస్తూ, వాలి ఒక బిలంలోకి వెళ్ళిపోయాడు. బిలం బయటే ఉండమని వాలి తన తమ్మునకు చెప్పాడు. ఒక మాసం గడిచినా వారు వెలుపలికి రాలేదు.
- రాక్షసుని చేతిలో వాలి మరణించి ఉంటాడని భయపడ్డ సుగ్రీవుడు బిలం ద్వారాన్ని ఒక బండరాయితో మూసి నగరానికి తిరిగి వచ్చాడు. మంత్రులు సుగ్రీవుడిని రాజుగా అభిషేకం చేశారు. వాలి తిరిగి వచ్చి సుగ్రీవుణ్ణి నిందించి, దండించాడు. అతని భార్య రుమను చేబట్టి సుగ్రీవుణ్ణి రాజ్యం నుండి తరిమివేశాడు. దీనుడైన సుగ్రీవుని కథ విని రాముడు తాను వాలిని సంహరిస్తానని మాట ఇచ్చాడు.
- రాముడి బలాన్ని తెలుసుకున్న సుగ్రీవుడు వాలిని యుద్ధానికి పిలిచాడు. అన్నదమ్ములిద్దరూ భీకరంగా పోరాడారు. ఇద్దరూ ఒకేలా కనిపించారు రాముడికి. క్రమంగా సుగ్రీవుడి శక్తి క్షీణించి ఓడిపోయాడు. యుద్ధ సమయములో ఉపేక్షించినందుకు రామునితో నిష్ఠూరంగా మొరపెట్టుకొన్నాడు సుగ్రీవుడు.
- అసలు కారణం వివరించి రాముడు సుగ్రీవునికి ధైర్యం చెప్పాడు. ఆనవాలుగా ఒక గజ పుష్పలతను సుగ్రీవుడి మెడలో ధరించాడు. మళ్ళీ సుగ్రీవుడు కిష్కింధకు వెళ్ళి వాలికి కనిపించాడు. కోపోద్రిక్తుడైన వాలిని అతని భార్య తార వారించే ప్రయత్నం చేసింది, కాని వాలి వినలేదు.
- అన్నదమ్ములు మళ్ళీ భీకరంగా పోరాడసాగారు. వాలికి ఇంద్రుడు ఇచ్చిన కాంచనమాల వరప్రభావం వలన ఎదురుగా పోరాడే వారి శక్తిలో సగం వాలికి సంక్రమిస్తుంది. కనుక

A.P. Endowment

క్రమంగా సుగ్రీవుని బలం క్షీణించసాగింది. ఆ సమయంలో రాముడు వాలిని బాణంతో కొట్టాడు. వాలి మూర్ఛపోయాడు.

- కొంత సేపటికి వాలికి తెలివి వచ్చింది. అతని గుండెల నుండి రక్తం ధారలుగా పారుతున్నది. రామ నీవు మహా తేజోవంతుడువు. కానీ నీవు చేసిన ఈ నీచమైన పని వల్ల నీవంశానికి, నీ తండ్రికి అపకీర్తి తెచ్చావు. నేను నీకు గానీ, నీ దేశానికిగాని ఎటువంటి కీడుచేయలేదు. ఆయినా నన్ను వధిస్తున్నావు. నీవు క్షుద్రుడవు, మహాపాపివి అంటూ నిందించాడు.
- నీవు నా ఎదుటపడి యుద్ధం చేసే ధైర్యం లేక చెట్టు మాటు నుండి బాణం వేసావు. అందుకు నీకు సిగ్గు కలగడం లేదా, నా సహాయమే కోరివుంటే క్షణాలమీద రావణుని నీ కాళ్ళ వద్ద పడవేసి, నీ భార్యను నీకు అప్పగించే వాడిని.
- సుగ్రీవుడు నా అనంతరం రాజార్హుడే, కానీ ఇలా కుట్రతో నన్ను చంపి నా తమ్ముడికి రాజ్యం కట్టబెట్టడం నీకు తగిన పని కాదు అని అన్నాడు.
- వాలి పలుకులను ఆలకించిన రాముడు శాంతంగా ఇలా అన్నాడు. నేను వేటమిష మీద నిన్ను చంపలేదు. ధర్మ రక్షణార్థమే నిన్ను చంపాను. మీ తమ్ముడు బ్రతికుండగానే అతని భార్యను నీ వశం చేసుకున్నావు. నీ ప్రవర్తనలో దుష్టత్వం ఉంది. అందుకు మరణదండనే సరైన శిక్ష. కనుక మన మధ్య ప్రత్యక్ష వైరం లేకున్నా నిన్ను శిక్షించాను.
- ఇక చెట్టు చాటునుండి చంపటం గురించి, నీ మొడలోని కాంచనమాల వర ప్రభావాన్ని నేను మన్నించాలి. ధర్మాన్ని విడిచినవాణ్ణి వధించడానికి యుద్ధ ధర్మాలు వర్తించవు.
- నీ వధకు మరొక అలౌకిక పరమార్థ కారణం ఉంది. నీవు ఇంద్రాది పుత్రుడవు. సృష్టి కర్త ఆజ్ఞ మేరకు రావణవధలో వాసరులు నాకు సహకరించాలి. కానీ నీవు రావణుడికి మిత్రుడు అయ్యావు. కనుక నువ్వే నాకు సహాయపడితే మిత్రద్రోహి అవుతావు. రావణుడి పక్షాన ఉండే పితృ ద్రోహివి అవుతావు. అలాంటి మహాపాతకాలు నిన్ను అంటకుండా నేను నిన్ను రక్షించానని రాముడు చెప్పాడు.
- దాంతో వాలి ఇలా అన్నాడు, రామా! సర్వజ్ఞుడవైన నీకు బదులు చెప్పగలిగే వాడను కాను. నీ చేతిలో మరణించడం నా పూర్వ జన్మ సుకృతం. నాకొడుకు అంగదున్ని సుగ్రీవుని లాగా రక్షించు. నామీద కోపంతో సుగ్రీవుడు తారను హింసించకుండా చూడు. నా ప్రేలాపన

A.P. Endowment

అపరాధాలను మన్నించు అని చెప్పి సుగ్రీవుడిని పిలిచి అతడికి తన మెడలోని కాంచనమాలను ఇచ్చాడు.

- పిన తండ్రిని కూడా తండ్రిని లాగానే గౌరవించమని అంగదునికి చెప్పాడు. దేశ కాలాలు గుర్తించి ప్రభువు పట్ల విధేయుడై ఉండాలన్నాడు. ఎవరితోనూ అతి స్నేహమూ, తీవ్ర వైరము మంచిదికాదని చెప్పి నోరు తెరిచి మరణించాడు.
- అందర్నీ ఓదార్చి రాముడు అంత్యక్రియలను జరపమన్నాడు.
- వర్షరుతువులో సీతాన్వేషణ సాధ్యంకాదని రాముడు దుఃఖించాడు. అంతవరకూ కిష్కింధలో ఉండి సుఖభోగాలు అనుభవించమని సుగ్రీవునితో అన్నాడు. కార్తీక మాసం రాగానే రావణ వధకు సిద్ధం అవుదామని రాముడు అన్నాడు.

సుగ్రీవుని పట్ల లక్ష్మణుడి ఆగ్రహం సీతాన్వేషణ ఆరంభం

- వర్షాలు ఆగి ఆకాశం నిర్మలమయ్యింది. కాని సుగ్రీవుడు ధర్మార్థ విముఖుడై రేయింబవళ్ళు కామ భోగాలతోనే గడుపుతున్నాడు. ఆ సమయంలో హనుమంతుడు సుగ్రీవుని వద్దకు వెళ్లి మహావీరా, నీవు రాజ్యాన్ని యశస్సును పొందడానికి కారణమైన శ్రీరామచంద్రుడు కార్యాన్ని ఉపేక్షించడం తగదు. వెంటనే సీతాన్వేషణకు మమ్ములను అజ్ఞాపించు అని హితం పలికాడు.
- మరోవైపు రాముడు వియోగంతో కుములుతున్నాడు. చేసిన మేలును మరచి అలసత్వం వహిస్తున్న సుగ్రీవుని ప్రవర్తన రామునికి మరింత బాధ కలిగించింది. అది చూచి లక్ష్మణుడికి ఆగ్రహం పెల్లుబికింది. అగ్నిహోత్రునిలా మండిపడుతూ కిష్కింధకు వెళ్ళాడు. తార లక్ష్మణుణ్ణి ప్రాధేయపడి సుగ్రీవుడు మిత్ర ధర్మాన్ని పాటిస్తాడని చెప్పింది. సుగ్రీవుడు కాస్త ధైర్యం తెచ్చుకొని తన అపరాధాన్ని మన్నించమని వేడుకున్నాడు. సమస్త వానర గణాలను కిష్కింధకు రావాలని ఆజ్ఞాపించాడు.
- సుగ్రీవుని ఆజ్ఞపై సేనలను సమకూర్చుకుని వినతుడు తూర్పువైపు. సుషేణుడు పడమరవైపు, శతబలుడు ఉత్తరదిశకు, అంగదుడు దక్షిణదిశకు బయలుదేరారు. ఒక నెలలోపులోనే సీతాన్వేషణ పూర్తి కావాలని, సీతమ్మ జాడ తెలిపిన వారికి తనతో సమానంగా రాజభోగాలను కల్పిస్తానని మాట ఇచ్చాడు. దక్షిణం వైపు వెళ్లిన బృందంలో జాంబవంతుడు, నీలుడు, హనుమంతుడు కూడా ఉన్నారు. సుగ్రీవుడు రామణుడు

A.P. Endowment

దక్షిణంవైపు ఉన్నాడని నమ్మాడు. అందువల్ల శ్రీరాముడు తన అంగుళీయకాన్ని సీతకు ఆనవాలుగా ఇమ్మని హనుమంతుడికి ఇచ్చాడు.

- సుగ్రీవునికి గల భౌగోళిక జ్ఞానం రామున్ని ఆశ్చర్యపరిచింది. దక్షిణ దిశగా వెళ్లిన వీరులు, ప్రతిచోట గాలిస్తూ వింధ్య పర్వతం దాటారు. రజిత పర్వతంపై వెదికారు. చివరి మేరా సావర్ణపుత్రిక తపశ్శక్తితో వారిని దక్షిణదిశలో సాగర తీరానికి చేర్చింది.
- ఆ సాగరాన్ని చూసి అంగదుడు ఆశలు అడుగంటాయి. ఇక మరణమే శరణ్యం అని అనుకుంటుండగా ఆ మాటలు విన్న సంపాతి అనే మహాకాయుడైన గ్రద్ద వచ్చాడు. వారి మాటలను బట్టి తన తమ్ముడైన జటాయువు మరణించాడని దుఃఖించాడు. రావణుడు అనే రాక్షసుడు సీతను ఎత్తుకుని పోయి సముద్రంలో నూరు యోజనాల అవతల లంకానగరంలో దాచాడు అని వారికి చెప్పాడు.
- సీత జాడ తెలిసినప్పటికీ సముద్రంను ఎలా దాటాలన్నదే వానరుల ఆలోచన. వృద్ధుడైన జాంబవంతుడు 90 యోజనాలు మాత్రమే ఎగరగలనన్నాడు. అంగదుడు 100 యోజనాలు వెళ్ళగలను కానీ తిరిగి రాకపోతే అని అనుమానం వ్యక్తం చేశాడు. ఈ సమయంలో జాంబవంతుడు హనుమంతునితో ఇలా అన్నాడు. నాయనా ఈ కష్టాన్ని తరింపచేయడానికి నిన్ను మించిన సమర్థుడు లేడు. గరుత్మంతుని తో సమానమైన వేగ విక్రమాలుకలవాడవు. నీ శక్తి నీకు తెలియదు. నువ్వు వాయు పుత్రుడవు. సముద్రం దాటడం నీకు కష్టం కాదు అని చెప్పాడు. ఉత్సాహపరిచాడు.
- దాంతో హనుమంతుడు అందరి ఆశీర్వాచనం తీసుకొని దీర్ఘ దేహుడై సీతమ్మను చూసి రామకార్యం నెరవేరుస్తానన్నాడు.